

BEATA SZLUZ¹
Uniwersytet Rzeszowski

WOLONTARIAT JAKO ZACHOWANIE PROSPOŁECZNE NA PRZYKŁADZIE PAŃSTW PÓŁWYSPU IBERYJSKIEGO

VOLUNTARY SERVICE AS PROSOCIAL BEHAVIOR
AT THE EXAMPLE OF THE COUNTRIES OF THE IBERIAN PENINSULA

Summary

Theories which explain the phenomenon of voluntary service by pointing to individual attributes can be grouped into those that emphasize motives and those that emphasize rational action and cost-benefit analysis. Age and gender are features differentiating voluntary service and they are, to a great extent, associated with perception and understanding of human capital and social resources. The present considerations focus on the context of effects related with volunteering. Attention was also paid to the varied impact of organizations and communities as well as of regional characteristics on individual decisions to volunteer which remains a fruitful field for exploration. The article presents volunteering as prosocial behavior at the example of the countries of the Iberian Peninsula.

Keywords: voluntary service, volunteer, prosocial behavior

Streszczenie

Teorie wyjaśniające działania w wolontariacie poprzez wskazanie poszczególnych atrybutów, można podzielić na te, które podkreślają motywów oraz te, które akcentują racjonalne działania oraz analizę kosztów i korzyści. Wiek i płeć są cechami różnicującymi wolontariat, w dużej części łączą się też z postrzeganiem i rozumieniem kapitału ludzkiego oraz zasobów społecznych. Rozważania poświęcono kontekstowi efektów związanych z pracą wolontariatu, jednocześnie dostrzeżono zróżnicowany wpływ organizacji oraz społeczności, a także cechy regionalne, co stanowi pole do eksploatacji. W artykule przedstawiono wolontariat jako zachowanie prospołeczne na przykładzie państw Półwyspu Iberyjskiego.

Słowa kluczowe: wolontariat, wolontariusz, zachowanie prospołeczne

¹Dr hab. Beata Szluz, prof. UR – kierownik Zakładu Socjologii Problemów Społecznych w Instytucie Socjologii UR; absolwentka Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW w Warszawie. Zainteresowania naukowe: socjologia problemów społecznych, polityka społeczna, praca socjalna, socjologia rodziny. E-mail: bszluz@poczta.fm.

WSTĘP

Wolontariat jest rodzajem aktywności jednostki budującym kapitał ludzki i społeczny. Teoria kapitału ludzkiego opiera się na badaniach i pracach ekonomistów T.W. Schultza, G.S. Beckera i J. Mincera. Ostatni z przywołanych autorów wprowadził pojęcie inwestowania w kapitał ludzki rozumianego jako proces uczenia się – najpierw w szkole, później przez zdobywanie doświadczenia zawodowego (Cichy i Malaga 2007, 20). Poszukując związku kapitału ludzkiego i wolontariatu, można określić aktywność wolontariatu jako formę inwestowania w kapitał ludzki jednostek. Każda osoba angażująca się w wolontariat działa nie tylko dla dobra wspólnego, ale też nabywa nowe umiejętności i doświadczenia, inwestuje w kapitał ludzki i pomnaża go. Drugi termin rozpowszechnił się za sprawą J. Colemana i R. Putnama, a następnie P. Bourdieu i F. Fukuyamy. Według P. Bourdieu, kapitał społeczny jest to zbiór rzeczywistych i potencjalnych zasobów, jakie związane są z posiadaniem trwałej sieci mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanych związków opartych na wzajemnej znajomości i uznaniu. Członkostwo w grupie dostarcza zatem wsparcia jednostce. J.S. Coleman podkreślił, iż cele indywidualne mogą przekształcić się w korzyści płynące z przyjacielskich relacji nawiązanych z innymi ludźmi. W ten sposób, kapitał społeczny staje się kapitałem publicznym, ponieważ korzystają z niego wszyscy, którzy należą do danej struktury, ale też inni członkowie społeczeństwa (Sierocińska 2011, 69-72). Łączenie kapitału społecznego z zaangażowaniem obywatelskim R. Putnam rozumiał następująco, ludzie: „którzy należą do formalnych i nieformalnych sieci społecznych, są bardziej skłonni poświęcić swój czas i pieniądze w dobrej intencji niż ci, którzy funkcjonują w izolacji społecznej. Z tych powodów altruizm [...] jest ważnym objawem pozwalającym zdiagnozować obecność kapitału społecznego” (Putnam 2008, 197). W zakresie rozwiązywania różnorodnych problemów społecznych funkcja kapitału społecznego polega przede wszystkim na uzupełnianiu niedoborów innych kapitałów (m.in. ludzkiego) oraz na ułatwianiu generowania tego typu zasobów (Kwiatkowski 2005, 106-107). Wolontariat sprzyja pomnażaniu kapitału społecznego, wiąże się z budowaniem klimatu zaufania i wzajemności we wspólnotach².

Diagnoza sytuacji wolontariatu łączy się nie tylko z oceną wartości ekonomicznej pracy, lecz również z poznaniem motywacji i zarządzania wolontariatem, rozmiaru czy profilu społeczno-demograficznego. W artykule zobrazowano wolontariat jako zachowanie prospołeczne na przykładzie państw Półwyspu Iberyjskiego³.

² Do pojęcia wspólnoty odwołuje się koncepcja wsparcia społecznego, jak i wynikające z niej aplikacje praktyczne. Umożliwia to wykorzystanie wolontariatu jako formy, być może także metody edukacyjnej, ukierunkowanej na kształtowanie postaw prospołecznych w ogóle, a także własny rozwój ochotników.

³ Półwysyp Iberyjski (Półwysyp Pirenejski) znajduje się w południowo-zachodniej części Europy. Obejmuje trzy kraje: Hiszpanię (Królestwo Hiszpanii), Portugalię (Republika Portugalii) i An-

1. POJĘCIE I SPECYFIKA WOLONTARIATU

Pisząc na temat wolontariatu, E.G. Calvo nawiązał do pojęć: filantropia, działalność społeczna, zachowanie prospołeczne, praca społeczna lub ochotnicza, które były i są określeniami używanymi w języku potocznym, często zamiast wspomnianego terminu wolontariat. Podkreślił, że pojęciem wolontariusz określano m.in. osobę będącą na bezpłatnym stażu mającym na celu nauczenie się zawodu (Calvo 1995, 39-52). Współcześnie wolontariat jest bezpłatną, dobrowolną, ochotniczą pracą wykonywaną na rzecz innych osób i społeczeństwa, wykraczającą poza związki z rodziną, przyjaciółmi i kolegami.

European Volunteer Centre Association of Voluntary Service Organisations podaje szeroką definicję pojęcia, uznając że: „wolontariat odnosi się do wszystkich form działalności ochotniczej, formalnej, bądź nieformalnej, w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu, w kraju lub za granicą. Jest podejmowany z wolnej woli, wyboru i motywacji oraz bezinteresownie. Przynosi profity samemu wolontariuszowi, społeczności i całemu społeczeństwu. [...] Formalny wolontariat wspomaga, jednak nie zastępuje profesjonalnych, opłacanych pracowników” (Pybus 2007, 208). Wolontariusz planuje, jak działać, żeby rozwiązać określony problem w ramach organizacji. Nie jest to czynność, która zanika, kiedy kończy się impuls, który dał początek określonemu działaniu. Osoba postępuje bezinteresownie, co oznacza pracę bez świadczenia finansowego. Ochotnik uzyskuje liczne korzyści niematerialne, m.in.: satysfakcję, spełnienie motywacji, zyskuje nowych przyjaciół i znajomych, zdobywa wiedzę i umiejętności, a w efekcie lepszą pozycję na rynku pracy. Wolontariat opiera się na altruizmie i solidarności, wiąże się z poświęceniem części wolnego czasu jednostki.

W praktyce istnieją sytuacje związane z pobieraniem pensji przez wolontariuszy. Przypadkiem wynagradzania ochotników jest proces profesjonalizacji wolontariusza z możliwością utworzenia miejsca pracy w przyszłości (Cnaan, Handy i Wadsworth 1996, 364-383). Realizowana działalność jest jednocześnie zdefiniowana (cel pracy, metodologia) w ramach organizacji oraz pożyteczna i korzystna dla społeczeństwa. Odnosi się do działania w obliczu problemów i ich realnych uwarunkowań.

W poszczególnych państwach Półwyspu Iberyjskiego uwzględniono w regulacjach prawnych definicję i doprecyzowano zapisy dotyczące wolontariatu. W Andorze zapisano w ustawie (Llei 90/2010, art. 3, 6) następujące założenia: wolontariat to działania o charakterze altruistycznym; cechuje je odpowiedzialność i solidarność, niezależna i wolna realizacja, bez konieczności osobistego zobowiązania lub obowiązku prawnego; zadania realizowane w ramach wolontariatu są wykonywane przez podmioty publiczne lub prywatne, bądź organizacje non-profit, zarejestrowane w ewidencji; działania są podejmowane poza zakresem stosunku pracy, cywilnego, handlowego itp.; praca jest wykonywana bez wynagrodzenia

dorę (Księstwo Andory) oraz terytorium zależne od Wielkiej Brytanii – Gibraltar. Autorka przebywała na stypendium w Hiszpanii, w ramach Programu Erasmus, co umożliwiło jej zebranie literatury i materiałów źródłowych oraz przygotowanie niniejszego artykułu. W artykule pominięto Gibraltar.

(uwzględniono zwrot poniesionych kosztów). Nie są uznawane za wolontariat dobrowolne działania spontaniczne, sporadyczne lub prowadzone poza organizacjami wolontariuszy, lub wykonane ze względów rodzinnych, więzi przyjaźni, poczucia solidarności, życzliwości i dobrego sąsiedztwa. Działalność wolontariuszy nie może w żadnym wypadku zastępować płatnej pracy.

Z kolei w Hiszpanii⁴ zdefiniowano wolontariat w ustawie z dnia 15 stycznia 1996 r. o wolontariacie, jako: „zbiór działań, interesów powszechnych, rozwiniętych przez osoby fizyczne, które nie realizują się na podstawie stosunku dotyczącego pracy, sprawowania urzędu, stosunku handlowego lub innej działalności wynagradzanej i posiadają następujące cechy: mają charakter altruistyczny i solidarny; ich wykonanie jest wolne od posiadania osobistego interesu lub zobowiązania prawnego; dokonują się bez rekompensaty ekonomicznej, bez szkody prawnej dotyczącej ściągania kosztów, które powoduje wykonawca dobrowolnej działalności; rozwijają się poprzez prywatne lub publiczne organizacje i zgodnie z konkretnymi programami i projektami” (Ley 6/1996, art. 3, §1). W październiku 2015 r. przyjęto w Hiszpanii nową ustawę o wolontariacie (Ley 45/2015, art. 3, §1, 2), w której podkreślono, że wolontariat oznacza zbiór dobrowolnych działań prowadzonych przez osoby fizyczne, pod warunkiem, że: osoby te kierują się solidarnością z innymi osobami, ich działania są świadome i dobrowolne, bez korzyści finansowych, w ramach programów opracowanych przez organizacje pozarządowe. Są to inicjatywy mające na celu poprawę jakości życia jednostek i społeczeństwa oraz ochronę środowiska.

W Portugalii ustawa nr 71 z dnia 3 listopada 1998 r. (Lei nr 71/98, art. 2) definiuje wolontariat jako działalność prowadzoną w celu bezinteresownej realizacji projektów, programów i innych inicjatyw (bez celu zysku finansowego), przez podmioty publiczne lub prywatne, z wyłączeniem indywidualnych sporadycznych działań lub tych, które są podejmowane z przyczyn rodzinnych, przyjacielskich i w sąsiedztwie. Przyczynia się do poprawy jakości życia. Znajduje odzwierciedlenie w szeregu działań prowadzonych na rzecz społeczeństwa.

W definicjach wolontariatu zwrócono uwagę na to, że jest on działaniem dobrowolnym, bezpłatnym, jest pracą wykonywaną na rzecz innych osób z wyłączeniem rodziny, przyjaciół i kolegów, ma charakter altruistyczny i solidarny. Jest realizowany długo- lub krótkoterminowo, formalnie lub nieformalnie. Może być wykonywany w kraju i za granicą⁵.

⁴ Wszystkie autonomiczne wspólnoty w Hiszpanii wprowadziły regulacje prawne dotyczące wolontariatu. Ogłoszenie tych zapisów miało miejsce pomiędzy 1991 a 2007 r. i niektóre z nich były wcześniejsze niż ustawa o wolontariacie z 1996 r. W 1991 r. regulacje dotyczące wolontariatu wydała Katalonia, w 1992 r. Aragón, w 1994 r. Madryt, z kolei Kastylia i León w 1995 r., Kastylia-La Mancha w 1995 r., sześć autonomii w 1998 r., a były to: Extremadura, Nawarra, La Rioja, Wyspy Kanaryjskie, Baleary, Państwo Basków, w 2000 r. Galicja, w 2001 r. Walencja, Andaluzja, Asturias, w 2004 r. zdecydowała się Murcja oraz w 2007 r. Kantabria (*Diagnóstico de situación del voluntariado en España* 2009, 12).

⁵ Najpopularniejszą formą wolontariatu zagranicznego są tzw. *workcamps*, podczas których młodzi ludzie z różnych krajów pracują na rzecz lokalnej społeczności. „Wolontariat europejski” w programie Unii Europejskiej (UE) pt. „Młodzież w działaniu” umożliwia wyjazd na długoterminowy wolontariat za granicą. Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) także organizuje wyjazd

L.E. Alonso wolontariat realizowany w przestrzeni fizycznej danej instytucji, za pomocą bezpośredniego kontaktu z innymi osobami, określa jako wolontariat osobisty. Z kolei wolontariat wirtualny odbywa się – wg niego – za pomocą Internetu lub telefonu. Wolontariat półosobisty polega na wykonywaniu pracy z wykorzystaniem mediów oraz w bezpośrednim kontakcie z ludźmi (Alonso 1996, 101-120). Współcześnie realizowany jest także wolontariat korporacyjny, nazywany wolontariatem biznesu, wolontariat osób znanych np. z mediów, tzw. ambasadorski, jak również ekspercki, wykonywany przez osoby wykształcone w określonej dziedzinie (Tavazza 2003, 34; Szluz 2008, 540-555). Ze względu na wiek ochotnika, może to być wolontariat dzieci i młodzieży, dorosłych czy osób starszych. Praca wolontariuszy jest ceniona, a instytucje⁶ uznają ważną rolę ochotników.

2. CHARAKTERYSTYKA WOLONTARIATU W POSZCZEGÓLNYCH PAŃSTWACH

2.1. Andora

W Andorze szczególną uwagę zwrócono na prawo obywateli do angażowania się w sferze publicznej. Podkreślono, że jest to jeden z fundamentów społeczeństwa Andory i jedna z podstawowych zasad demokracji. Szczególne miejsce zajmuje wolontariat, dla którego promowania stworzono Komitet Wolontariuszy Andory, jako organ promocji, doradztwa i konsultacji (Llei 90/2010, art. 25-28). Wprowadzono „Narodowy plan promocji wolontariatu”. Zwrócono uwagę na to, że rząd powinien opracować ten plan jako instrument administracyjny, który określa kryteria dotyczące projektowania i koordynacji działań wolontarystycznych. Ma on wskazywać działania podjęte przez rząd, mające na celu integrowanie inicjatyw podejmowanych przez zarejestrowane organizacje⁷, w których pracują wolontariusze. Realizację planu przewidziano na cztery lata, w czasie których powinien zostać podsumowany i odnowiony. Dokument końcowy powinien zawierać następujące elementy: analizę sytuacji wolontariatu w Andorze⁸ (np. to, że w kraju funk-

długoterminowy w ramach „Programu wolontariuszy Narodów Zjednoczonych”, który jest skierowany do osób powyżej 25. roku życia z doświadczeniem zawodowym (Pybus 2007, 158).

⁶ Rok 2001 został uznany przez ONZ „Międzynarodowym rokiem wolontariatu”, z kolei rok 2011 uchwałą Komisji Europejskiej (KE) został uznany za „Europejski rok wolontariatu i aktywności obywatelskiej”. KE podjęła decyzję o przeznaczeniu ze swojego budżetu 8 mln. euro, dla państw członkowskich UE prowadzących działalność wolontariatu (*Profundizar en el voluntariado* 2011, 114).

⁷ W Andorze funkcjonują organizacje pozarządowe, wpisane do rejestru, w których wolontariusze mogą podejmować działania, np.: Ajuda i Cooperació, Associació Àgora Jove, Associació Aina de l'Església de Canillo, Associació Andorrana contra el càncer, Associació Andorrana per la Malaltia d'Alzheimer (AAMA), Associació d'Afectats d'Autisme d'Andorra, Associació d'Educació de persones adultes „Il·lusió per aprendre”, Associació de Ball Social Estil Caribeny, Associació de Dones d'Andorra (ADA), Associació de familiars per la salut mental d'Andorra, Associació de Gent Gran d'Andorra la Vella, Associació de Malalts Reumàtics, Fibromiàlgics i de la Síndrome de Fatiga Crònica (AMARE), Associació de Mares i Pares de L'Escola Especialitzada Nostra Senyora de Meritxell, Associació internacional de protecció dels patrimonis ambientals i culturals (AIPAC) (Govern d'Andorra 2016a).

⁸ Nie odnaleziono danych statystycznych, które pozwoliłyby przybliżyć wizerunek wolontariusza w Andorze.

cjonuje Ministerstwo ds. Młodzieży i Wolontariatu); akcje promujące wolontariat; badania i szkolenia w zakresie wolontariatu; środki wspierające dobrowolne działania zorganizowane w ramach dostępnego budżetu; wzory koordynowania prac, nastawione na promowanie współpracy i wymiany informacji pomiędzy sektorem publicznym i prywatnym (Llei 90/2010, art. 23).

Wolontariat w Andorze rozwija się w kilku zakresach, wśród których wskazano następujące:

1. społeczny – praca w celu wsparcia osób wykluczonych społecznie, walki z ubóstwem, opieki nad grupami/kategoriami społecznymi ze specjalnymi potrzebami, np. osobami niepełnosprawnymi;

2. kultury – promowanie kreatywności w rozpowszechnianiu dóbr kultury;

3. edukacji – działania na rzecz edukacji dorosłych, edukacji wszystkich obywateli, stymulowania i promowania uczestnictwa w społeczności szkolnej;

4. środowiska – praca w zakresie ochrony, odzyskiwania gatunków i obszarów naturalnych, w zakresie rozwoju świadomości ekologicznej;

5. zdrowia – działania na rzecz promocji zdrowia;

6. udziału obywateli i odpowiedzialności obywatelskiej – wzmocnienie udziału obywateli w stowarzyszeniach, promowanie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia i animacji sieci społecznych;

7. promocji grupy/kategorii społecznej – promocja, rzecznictwo integracji społecznej: kobiet, młodzieży, imigrantów, grup etnicznych itd.;

8. praw człowieka – obrona praw człowieka, sprawiedliwości, demokracji;

9. współpracy międzynarodowej – zwalczanie ubóstwa i promowanie rozwoju;

10. interwencji kryzysowej – reagowanie w sytuacjach kryzysowych, np. dotyczących środowiska naturalnego⁹;

11. rozwoju gospodarczego i społecznego – tworzenie projektów rozwoju społeczno-gospodarczego;

12. czasu wolnego – edukacja w wolnym czasie, promowanie wartości, wiedzy i postaw w zespole, działania w odniesieniu do sportu i jego korzyści dla spójności społecznej i zdrowia (Govern d'Andorra 2016).

W ostatnich dziesięcioleciach szczególnego znaczenia nabrały w Andorze dobrowolne ruchy walczące o wolność, równość i poprawę warunków życia. Stowarzyszenia obywatelskie i działania wolontariuszy mają długą tradycję. Ochotnicy świadczą usługi dobrowolnie, bez wynagrodzenia, w ramach różnych organizacji. Motywacje wolontariuszy mogą być różne, niektóre są związane z wyraźnym dążeniem do przekształcenia rzeczywistości, inne z dążeniem do osobistego spełnienia. Przed wolontariatem stoi szereg wyzwań, które dotyczą i wiążą się m.in. z: pojawianiem się nowych potrzeb społecznych; społeczeństwem informacyjnym i nowymi technologiami komunikacyjnymi; globalizacją, wzmocnieniem demokracji

⁹ W 2007 r. utworzono w Andorze Departament Ochrony Ludności i Zarządzania Kryzysowego, który koordynuje pracę wolontariuszy w zakresie wymienionych dziedzin (Govern d'Andorra 2016b).

i spójności społecznej; nowymi ramami stosunków między sektorem publicznym i prywatnym; promowaniem dobra wspólnego, nowej kultury organizacyjnej, roli wartości społecznych, równości i sprawiedliwości społecznej; promowaniem współistnienia w kontekście nasilającego się procesu migracji; dbałością o jakość środowiska naturalnego. Akcentowane jest rozwijanie nowych form działalności wolontariatu.

2.2. Hiszpania

W 1986 r. utworzono Platformę Wolontariatu Hiszpańskiego (Plataforma del Voluntariado de España 2016), organizację pozarządową, która zrzeszyła 78 organizacji o zasięgu lokalnym i regionalnym, jak również autonomiczne i prowincjonalne platformy, które reprezentują 900 tys. wolontariuszy¹⁰. Platforma informuje przyszłych wolontariuszy o swoim profilu, celach, podaje definicję wolontariatu, prawa i obowiązki, zabezpieczenie ochotników, realizowane zadania, role, jakie może wypełnić ochotnik. Dodatkowo wskazuje potrzebę tworzenia *Wewnętrznego statutu wolontariatu*¹¹. W takim dokumencie powinno znaleźć się pojęcie i model wolontariatu, wizerunek, funkcje, odpowiedzialność, prawa i obowiązki wolontariuszy. Kolejnymi aspektami są: wskazanie miejsca wolontariatu w strukturze, sposobu rekrutowania wolontariuszy, kryteria i wymagania wobec nich stawiane, mechanizmy uczestnictwa i wzorzec relacji z pozostałymi członkami organizacji. Platforma jest odpowiedzialna za koordynowanie i systematyzację działań wolontariatu w Hiszpanii. Pobudza wolontariat, ułatwia porozumiewanie się i udział w działalności wolontarystycznej oraz uwrażliwia obywateli. Uczestniczy w opracowywaniu polityk i programów wolontariatu.

W badaniach Komisji Europejskiej nad wolontariatem (2010 r.) ustalono, że pomiędzy 92 a 93 mln. Europejczyków podejmuje pracę w wolontariacie. Średnia aktywnego udziału, łącznie w UE, wynosiła 34% osób. 18% uczestnictwo Hiszpanów sytuuje ten kraj w grupie państw z najmniejszym udziałem w wolontariacie (Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad 2011, 95-96). Badania pt. *Profil wolontariatu w Platformie Wolontariatu Hiszpańskiego*, przeprowadzone przez Obserwatorium Wolontariatu pozwoliły określić liczbę ochotników, która wyniosła 300 tys. osób. Z pominięciem danych liczbowych obejmujących organizację Caritas, wymieniono liczbę 250850 wolontariuszy (w tym 58% kobiety i 42% mężczyzn). Dostrzegana jest feminizacja wolontariatu w Hiszpanii. Przykładem mogą być dane z 2009 r.: w Andaluzji odsetek kobiet wynosił 54%; w Bizkaia 63,3%;

¹⁰ W Hiszpanii działają organizacje pozarządowe, w których wolontariusze mogą podejmować swoją pracę, np.: Cruz Roja Española, Cáritas, Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR), Asociación Española contra el Cáncer (AECC), Federación Estatal de Lesbianas, Gays, Transexuales y Bisexuales, Save The Children, ONCE o Médicos del Mundo (Plataforma del Voluntariado de España 2016).

¹¹ W badaniach zrealizowanych w państwie Basków, 6 na 10 organizacji nie posiadało wewnętrznego statutu. W Kastylii-La Mancha tylko 57% podmiotów posiadało tego typu statut (Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad 2011, 194).

w całym Kraju Basków 55%; w Kastylii-La Mancha 63,75%. W 2010 r. około połowa wolontariuszy miała mniej niż 35 lat. Udział wolontariuszy w wieku pomiędzy 18. a 35. rokiem życia wynosił 42,6%, z kolei w przedziale 36-55 lat 32,5%, a dla starszych wolontariuszy, którzy przekroczyli 56. rok życia 22,3% (spośród nich jedna trzecia miała 65 lat). W Kastylii-La Mancha 39% wolontariuszy należało do rodziny wielodzietnej. 37,5% było katolikami niepraktykującymi, 31,3% katolikami praktykującymi, 10,3% deklaroowało się jako ateści, 10% agnostycy, 1,8% praktykowało inną religię, 0,5% deklaroowało, że są wierzący, niepraktykujący żadnej religii. Status społeczno-ekonomiczny 50% wolontariuszy sytuował się na poziomie średnim niższym, a 40,8% średnim wyższym. Pod względem stanu cywilnego, więcej było kobiet niezamężnych, rozwiedzionych, wdów oraz żonatych mężczyzn. Dla obu płci niezamężni stanowią 54%, w związkach małżeńskich było 35,8%, a owdowiałych 5,8%. Natomiast w Andaluzji osoby w związkach małżeńskich dominowały, stanowiły 48% (Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad 2011, 126-128, 131, 137).

W maju 2015 r. 35,3% ludności hiszpańskiej współpracowało z organizacją pozarządową, 8,1% w ramach wolontariatu. Dominowały kobiety: 6 na 10 wolontariuszy. Większość stanowiły osoby w wieku powyżej 45 lat (55,1%), jednocześnie zmniejszył się odsetek najmłodszych wolontariuszy. Podkreślono wzrost współdziałania z organizacją trzeciego sektora (ekonomicznej i/lub wolontariuszy) wśród osób, które przekroczyły 55. rok życia. Niemal połowa populacji w tym wieku (45,6%) współpracowała z organizacją pozarządową (Castellano 2016, 13). W nowej ustawie o wolontariacie z 2015 r. wyeksponowano kilka typów wolontariatu: międzynarodowy, socjalny, na rzecz środowiska naturalnego, kultury, sportu, edukacji, zdrowia, czasu wolnego, społeczny i ochrony ludności (Ley 45/2015). Wolontariat może przyczyniać się zatem do zwalczania nierówności, poszerzyć możliwości udziału i mobilizacji obywateli, w aspekcie funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, umożliwić podejmowanie inicjatyw w różnych dziedzinach.

2.3. Portugalia

W 1999 r. w Portugalii powołano Krajową Radę Promocji Wolontariatu, która jest podmiotem odpowiedzialnym za opracowanie planu działań niezbędnych dla promocji i koordynowania pracy ochotników. W zakresie jej zadań znajdują się następujące inicjatywy:

1. opracowywanie i planowanie działań;
2. wydanie wolontariuszom kart identyfikacyjnych;
3. wspieranie działań związanych z ubezpieczeniami grupowymi;
4. zawieranie umów na korzystanie z transportu publicznego przez wolontariuszy;
5. wdrażanie szkoleń¹², które przyczyniają się do poprawy jakości i skuteczności wolontariatu;

¹² Krajowa Rada Promocji Wolontariatu ma za zadanie podnoszenie kwalifikacji wolontariuszy

6. udzielanie wsparcia informacyjnego organizacjom, a także promowanie ich działalności;

7. promowanie i upowszechnianie wolontariatu jako formy partycypacji społecznej oraz solidarności pomiędzy obywatelami za pomocą odpowiednich środków, łącznie z mediami;

8. uwrażliwianie społeczeństwa na znaczenie wolontariatu, promowanie debat, konferencji i podobnych inicjatyw;

9. wspieranie realizacji badań socjologicznych, zwłaszcza we współpracy z uniwersytetami, dotyczących postaw i motywacji obywateli do wolontariatu;

10. podnoszenie świadomości w firmach, które cenią doświadczenie jednostki w wolontariacie, zwłaszcza młodych ludzi poszukujących pierwszej pracy;

11. zapewnienie środków niezbędnych do poprawy i rozwoju wolontariatu (Decreto-Lei nr 389/99).

Zadaniem Krajowej Rady Promocji Wolontariatu jest dbanie o to, by wolontariusze wykonywali zadania zgodnie z ich wiedzą, doświadczeniem i motywacją, mając dostęp do szkoleń, a także otrzymywali wsparcie w wykonywaniu ich pracy, która podlega ewaluacji. Ich praca powinna być wykonywana z zapewnieniem warunków bezpieczeństwa i higieny. Ochotnicy powinni uczestniczyć w podejmowaniu decyzji, które dotyczą ich działalności. Organizacja¹³ ma za zadanie regulować warunki ich pracy, po wykonaniu której mogą otrzymać potwierdzenie.

W 2012 r. odnotowano¹⁴, iż 11,5% populacji w wieku powyżej 15 lat pracowało ochotniczo. Stanowiło to 1038464 osób (442838 kobiet, 595626 mężczyzn), które brały udział w formalnym i/lub nieformalnym wolontariacie. Dominowały osoby w wieku od 25. do 44. roku życia (13,1%). 12,7% stanowiły jednostki w przedziale pomiędzy 45. a 64. rokiem życia, a młodzi ludzie, w wieku od 15 do 24 lat, 11,6%. Najmniej, bo 7,3%, było osób, które ukończyły 65. rok życia (Instituto Nacional de Estatística 2016).

szy w Portugalii. W związku z tym, w 2005 r. opublikowano podręcznik szkoleniowy i podręcznik trenera. Podręcznik szkoleniowy, obejmujący 12 modułów, jest dostosowany do każdego aspektu szkoleniowego i jest dostępny dla uczestników poprzez udział w bezpłatnych szkoleniach zorganizowanych przez Radę. Obywają się one w różnych rejonach kraju.

¹³ W Portugalii funkcjonują organizacje pozarządowe, w których wolontariusze mogą podejmować działania, np.: Acreditar – Associação de Pais e Amigos de Crianças com Cancro, Associação Portuguesa para a Promoção da Segurança Infantil, Associação Beira Serra, Associação Coração Amarelo, Associação Bem-Haja Net, Associação Portuguesa de Apoio à Vítima, Associação pela Dignidade na Vida e na Morte, Corpo Nacional de Escutas, Confederação Nacional das Instituições de Solidariedade (CNIS), Confederação Portuguesa das Colectividades de Cultura, Recreio e Desporto, Confederação Nacional dos Organismos de Deficientes, Cáritas Portuguesa, Fundação Evangelização e Culturas (Conselho Nacional para a Promoção do Voluntariado 2016).

¹⁴ W trzecim kwartale 2012 r. przeprowadzono w Portugalii badania z zastosowaniem przygotowanego kwestionariusza skierowanego do respondentów, którzy ukończyli 15. rok życia. Zbieranie informacji odbywało się za pośrednictwem wywiadu wspomaganego komputerowo (CAPI) lub wspomaganego komputerowo wywiadu telefonicznego (CATI). Założenia metodologiczne i koncepcyjne były zgodne z instrukcją Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP), której głównym celem było stworzenie systemu zbierania informacji o wolontariacie w poszczególnych krajach.

Przykładem pracy ochotników może być program „Wolontariat młodzieży”, który integruje młodych ludzi pomiędzy 18 a 30 rokiem życia. Zadaniem Portugal-skiego Instytutu Sportu i Młodzieży, jest wdrożenie zintegrowanej i zdecentralizo-wanej polityki w wymienionych dziedzinach, w ścisłej współpracy z podmiotami publicznymi i prywatnymi, w szczególności z organizacjami sportowymi, stowa-rzyszeniami młodzieżowymi, studenckimi i władzami lokalnymi. Instytut ma na celu zwiększenie wsparcia dla stowarzyszeń, wolontariuszy oraz promowanie dzia-łalności rekreacyjnej, pozaformalnej edukacji i mobilności geograficznej młodych ludzi w Portugalii i za granicą. Program „Wolontariat młodzieży” jest realizowany w zakresie: wsparcia dla osób starszych i dzieci, a także organizowania zawodów sportowych. Wdrażane są także inne programy, m.in.: „Wolontariat młodzieży na rzecz lasów” i „Wolontariat w promocji efektywności energetycznej” (Conselho Nacional para a Promoção do Voluntariado 2016a). Praca jest wykonywana nieod-płatnie, ma na celu przede wszystkim dążenie do osobistego i integralnego rozwoju odbiorcy, a także np. ochronę środowiska naturalnego. Obowiązkiem wolontariuszy jest poszanowanie prywatności i godności człowieka, a także przestrzeganie ideolo-gicznych, religijnych i kulturowych przekonań, zachowanie tajemnicy o sprawach poufnych. Istotne jest przemyślane podejmowanie decyzji podczas rozwiązywania nieprzewidzianych problemów oraz informowanie osób odpowiedzialnych, mające na względzie zapewnienie prawidłowości wykonywania pracy.

PODSUMOWANIE

Wolontariat, ze względu na wartości, na których się opiera, buduje kapitał społeczny (wpływa na jego składowe), który dotyczy szeroko pojmowanych relacji społecznych, opartych o swoistą sieć powiązań. Odnosi się do współpracy ludzi ze sobą i budowania wzajemnego zaufania. Do rozwoju kapitału społecznego pro-wadzą oddolne przejawy samoorganizowania się ludzi i zaangażowania obywatel-skiego. W nawiązaniu do słów Heleny Radlińskiej, jest to „budzenie drzemiących w jednostce utajonych aspiracji” do świadomego, dojrzałego i odpowiedzialnego kreowania rzeczywistości społecznej (szerzej zob. Górecki 2013). Jednostka an-gażująca się w tę pracę, działa nie tylko dla dobra innych czy wspólnego, zdoby-wa także wiedzę i doświadczenie (inwestowanie w kapitał ludzki). Uczy się m.in. współpracy w grupie oraz tolerancji, współczucia, obowiązkowości, systematycz-ności i odpowiedzialności. Ilustrują to przykłady działań wolontariatu w pań-stwach Półwyspu Iberyjskiego. Wolontariat, poprzez budowanie relacji wzajem-ego zaufania, pozwala na budowanie poczucia przynależności do grupy, a tym samym sprzyja budowaniu kapitału społecznego. Działający zespołowo ochotni-cy, w ramach aktywności wolontariackiej, umacniają swój system wartości, któ-ry opiera się na gotowości do altruistycznego działania i postawie prospołecznej. W państwach, które wybrano w celu egzemplifikacji zachowań prospołecznych, podejmowane są działania mające na celu m.in.: uświadomienie społeczeństwu

istoty wolontariatu i aktywności obywateli, podniesienie poziomu wykształcenia osób, które pracują jako wolontariusze, a także wzmocnienie współpracy pomiędzy podmiotami (można dostrzec instytucjonalizację¹⁵ wolontariatu) oraz promowanie badań nad nowymi formami wolontariatu i pobudzanie jego rozwoju.

BIBLIOGRAFIA:

- Alonso, Luis Enrique. 1996. Nuevos movimientos sociales y asociacionismo. W: *Las entidades voluntarias en España. Institucionalización, estructura económica y desarrollo asociativo*, red. Gregorio Rodríguez Cabrero i Julia Monserrat Codorniu, 101-120. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales.
- Calvo, Enrique Gil. 1995. El voluntariado dentro de los movimientos sociales. W: *El voluntariado: conferencias pronunciadas en el Centre Cultural Bancaixa [II Encuentro Internacional sobre Servicios Sociales]*, 39-52. Valencia: Fundació Bancaixa.
- Castellano, Isabel. 2016. La medición del voluntariado: una aproximación a través de los datos. *Índice. Revista de Estadística y Sociedad*, 66, 11-13.
- Cichy, Krzysztof i Krzysztof Malaga. 2007. Kapitał ludzki w modelach i teorii wzrostu gospodarczego. W: *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, red. Mikołaj Herbst, 24-33. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Cnaan, Ram A., Femida Handy i Margaret Wadsworth. 1996. Defining Who is a Volunteer: Conceptual and Empirical Considerations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25(3), 364-383. DOI: 10.1177/0899764096253006.
- Conselho Nacional para a Promoção do Voluntariado. 2016. *Nacionais*. Dostęp: 16.08.2016. <http://www.voluntariado.pt/left.asp?09.01>.
- Conselho Nacional para a Promoção do Voluntariado. 2016a. *Voluntariado Jovem*. Dostęp: 12.08.2016. <http://www.voluntariado.pt/left.asp?02.03.01>.
- Decreto-Lei nr 389/99, de 30 de Setembro. Diário da República nr 229 – I Série-A. Dostęp: 16.08.2016. http://www.voluntariado.pt/preview_documentos.asp?r=44&m=PDF.
- Diagnóstico de situación del voluntariado en España. Plan Estatal del Voluntariado 2005-2009*. 2009. Dostęp: 18.08.2016. <https://ctinobar.webs.ull.es/1docencia/DESIGUALDAD%20SOCIAL/DIAGNOSTICO.pdf>.
- Govern d'Andorra. 2016. *Àmbits del Voluntariat*. Dostęp: 12.08.2016. <http://www.voluntariat.ad/ambits-del-voluntariat>.
- Govern d'Andorra. 2016a. *Associacions de caràcter general*. Dostęp: 12.08.2016. <http://www.associacions.ad/generals>.
- Govern d'Andorra. 2016b. *Voluntaris de Protecció Civil*. Dostęp: 18.08.2016. <http://www.protecciocivil.ad/voluntariat>.
- Górecki Mikołaj. 2013. *Idea, instytucjonalizacja i funkcje wolontariatu*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.

¹⁵ Na temat instytucjonalizacji wolontariatu szerzej pisze m.in. M. Górecki (2013).

- Instituto Nacional de Estatística. 2016. *Características sociodemográficas por tipo de trabalho voluntário – 2012*. Dostęp: 16.08.2016. https://www.ine.pt/xportal/xmain?xpid=INE&xpgid=cn_quadros&boui=157481205.
- Kwiatkowski Mariusz. 2005. Kapitał społeczny. W: *Encyklopedia Socjologii. Suplement*, red. Hieronim Kubiak i in., 105-107. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Lei nr 71/98 de 3 de novembro. Diário da República nr 254 – I Série-A. Lisboa. Dostęp: 11.08.2016. <http://dre.pt/pdf1sdip/1998/11/254A00/56945696.pdf>.
- Ley 6/1996, de 15 de enero, del Voluntariado. BOE nr 15, 1071. Dostęp: 11.08.2016. <https://www.boe.es/boe/dias/1996/01/17/pdfs/A01239-01243.pdf>.
- Ley 45/2015, de 14 de octubre del Voluntariado. BOE nr 247. Dostęp: 11.08.2016. <https://www.boe.es/boe/dias/2015/10/15/pdfs/BOE-A-2015-11072.pdf>.
- Llei 90/2010, del 16 de desembre, del voluntariat d'Andorra. Dostęp: 11.08.2016. <https://www.bopa.ad/bopa/023004/Documents/6A68A.pdf>.
- Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad. 2011. *Diagnóstico de la situación del voluntariado del acción social en España*. Madrid: Plataforma del Voluntariado de España.
- Observatorio del Voluntariado de la PVE. 2008. *El perfil del voluntariado en la PVE*. Madrid: Plataforma del Voluntariado de España.
- Plataforma del Voluntariado de España. 2016. *¿Quiénes somos?*. Dostęp: 18.08.2016. <http://www.plataformavoluntariado.org/>.
- Profundizar en el voluntariado: los retos hasta 2020*. 2011. Madrid: Plataforma del Voluntariado de España.
- Putnam, Robert D. 2008. *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, tłum. Przemysław Sadura i Sebastian Szymański Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Pybus, Victoria. 2007. *International Voluntary Work*. Oxford: Vacation Work.
- Sierocińska, Katarzyna. 2011. Kapitał społeczny. Definiowanie, pomiar i typy. *Studia Ekonomiczne*, 1(68), 69-86.
- Szluz, Beata. 2008. Wolontariat w pomocy społecznej jako „ucieczka” od wypalenia zawodowego. W: *Wypalenie zawodowe pracowników służb społecznych*, red. Teresa Zbyrad, 540-555. Stalowa Wola: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- Tavazza, Luciano. 2003. *El nuevo rol del voluntariado social*. Buenos Aires: Lumen Argentina.